

UMUMIY O‘RTA TA‘LIM

GEOGRAFIYA

o‘quv dasturi

6-SINF

1. MAQSAD VA VAZIFALAR

- Geografiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi:** o'quvchilarda hozirgi zamon talablari, ta'lim sohasidagi jahon andozalari va milliy rivojlanish manfaatlariga mos keladigan geografik madaniyatni, ya'ni geografik dunyoqarash, tafakkur va bilimlar, ularni hayotiy va kasbiy amaliyotda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini (kompetentlikni) shakllantirish;
-

- o'quvchilarda Yer sayyorasi va uning hududiy qismlari haqida yaxlit bilimlarni shakllantirish, tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy hamda ekologik hodisa va jarayonlarni tushunish uchun ilmiy-metodologik zamin yaratish, tabiatdan oqilona foydalanish va uni muhofaza qilish borasida hayotiy ko'nikmalarini shakllantirish, ularni taxliliy fikrlashga o'rgatish, olgan nazariy bilimlari asosida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashini rivojlantirishdan iborat.
-

- Geografiya fanini o'qitishning asosiy vazifalari:** Yer sayyorasi va uning alohida hududlari, jumladan Vatanimiz O'zbekistonning tabiati, aholisi va xo'jaligi haqidagi tizimli bilimlarni hosil qilish;
-

- tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalarini hosil qilish;
-

- jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarining mohiyati va xususiyatlari, sabab-oqibatlarini tushuntirish va yechish yo'llari to'g'risida tushuncha hosil qilish, yosh avlodning ekologik madaniyatini, milliy boyliklarga nisbatan ehtiyotkorlik va tejamkorlik munosabatini o'stirish;
-

- turli axborot manbalaridan foydalangan holda, tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy obyekt va hodisalarni tavsiflash, geografik xaritalar va statistik ma'lumotlar bilan ishlashning amaliy ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish;
-

- joy nomlari va geografik atamalarni to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish;
-

- geografik bilimlar asosida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash doirasini kengaytirish;
-

- o'quvchilarni Vatanga mahabbat, milliy iftihar, fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalash.
-

2. TUSHUNTIRISH XATI

Hozirgi ishlab chiqarish, texnika va tabiatdan foydalanish jadal rivojlanayotgan, ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik, demografik, geosiyosiy sharoit tadrijiy ravishda o'zgarib borayotgan vaqtda maktablarda geografiya fanini mazmun jihatdan yangicha o'qitishzamon talabidir.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarda geografiya fanidan ta'lim berish, uning ilmfan taraqqiyotida, ishlab chiqarish va tabiatdan foydalanish sohalari, ijtimoiy-madaniy va kundalik hayotda tutgan o'rni bilan belgilanadi.

Xalqaro miqyosida o'quvchilarga ta'lim -tarbiya berishda umumta'lim fanlari bo'yicha fanlararo bog'lanish va amaliy yondashuvni kuchaytirishga qaratilgan. Geografiya o'quv fanini o'rganishning birinchi davri 1- va 2-sinflarda Yer, Quyosh, ob-havo, fasllar, Yer yuzasining tuzilishi, tabiatni muhofaza qilish, shahar, qishloq, ulardagi kishilar hayoti, mehnati haqida, 3-4 sinflarda tabiat hodisalari, mamlakatimiz tabiati haqida boshlang'ich ma'lumotlar beriladi. Fanni o'rganishning ikkinchi davri umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-sinfidan boshlanib, o'quvchilar umumiy o'rta ta'lim maktablarida fizika, biologiya, kimyo, matematika fanlarida o'rganiladigan mavzularga zamin yaratadi.

Dasturning yana bir jihati shundan iboratki, bunda o'quvchilarning bilim, ko'nikmalarini amaliyotda qo'llashga e'tibor qaratilgan.

6-sinfda "Geografiya" (Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi) kursi o'rganiladi. Bunda o'quvchilar Yer yuzining quruqlik va okeanlarga bo'linishi, shakllanish tarixi, geografik qobiqning gorizontol hamda vertikal tuzilishi, materiklar va dunyo okeanlari, ularning chegaralari, relyefi, tekshirilish tarixi, geologik tuzilishi, iqlimi, tabiatining o'ziga xos jihatlari, tabiiy geografik o'lkalari, tabiatini muhofaza qilish bo'yicha olib borilayotgan ishlar haqida kompetentsiyalar shakllantiriladi.

O'qituvchidarsini tashkil etishda o'qitish usulining turli (ma'ruza, og'zaki bayon qilish, amaliy topshiriq o'quv atlas va xarita bilan ishlash va boshqa) shakllaridan foydalanish mumkin. Darsni tashkil etishda dars berishning turli noan'anaviy usullaridan (bahs-munozara, bayon, boshqotirmalar) hamda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan, ularni faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan, muammoli ta'lim, loyihalash, interfaol, hamkorlikda ishlash, o'quv jarayonini samarali tashkil etish va boshqarishga asoslangan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Axborot kommunikatsion texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda o'qituvchi tomonidan dars jarayonida zamonaviy texnologiyalarda foydalanishi dars samaradorligining oshishiga va o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagilarni inobatga olib, mazkur o'quv dasturida o'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashga mo'ljallangan *amaliy mashg'ulotlar*, o'quvchilarni mustaqil bajarishga va ijodiy fikrlashga undovchi *amaliy topshiriqlar* berilishi maqsadga muvofiq.

Ushbu o'quv dasturida boblar kesimida mavzularga ajratilgan umumiy soatlar hajmi keltirilgan bo'lib, ularning taqsimlanishi o'qituvchi tomonidan ijodiy yondoshgan holda amalga oshiriladi. Bunda, nazorat ishlari uchun alohida o'quv soatlari ajratilishi zarur. Jumladan, taqvim mavzuiy rejani tuzishda o'quv dasturida boblarga ajratilgan (mavzularga berilgan) umumiy soat hajmidan chiqmagan holda taqsimlanishi lozim.

Shuningdek, o'quvchilarning Davlat ta'lim standartini o'zlashtirish yuzasidan o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra o'quvchilar bilimida aniqlangan bo'shliqlarni to'ldirish maqsadida mavzularga ajratilgan soat hajmini 15 % gacha o'zgartirish va metodik kengash yig'ilishida kelishilgan holda maktab pedagogika kengashida muhokama qilinib tasdiqlanishi maqsadga muvofiqdir.

- **Kommunikativ kompetensiya:**
 - geografik tushuncha va atamalarni, qoidalarni og'zaki va yozma tarzda aniq tushunarli bayon qila olish;
 - geografik nomlarni xorijiy tilda aytilishi va yozilishini bilish va guruhlarda o'zaro kelishuv asosida ishlay olish.**A1+**
 - savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va himoya qilish.
- **Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:****A1**
 - turli axborot manbalaridan fanga doir kerakli ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlab topa olishi va ulardan foydalanish, axborot xavfsizligi qoidalarini bilish va rioya qila olish.**A1+**
 - fanga oid turli manbalardan kerakli axborotlarni izlab topish va saralay olish.
- **O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:****A1**
 - o'zlashtirgan bilimlariga tayangan holda mustaqil ravishda o'zining bilimlarini rivojlantirish, turli didaktik topshiriqlarni bajara olish, o'z xatti-harakatini muqobil baholay olish.**A1+**
 - doimiy ravishda o'zini o'zi jismoniy, ma'naviy rivojlantirish.
- **Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:****A1**
 - sinfda, maktabda, oilada, mahallada o'tkaziladigan tadbirlarda faol ishtirok etishi, o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilishi, atrof-muhitda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarni tushunish, o'zaro munosabatlarida odob-ahloq va muomala madaniyatiga ega bo'lish.**A1+**
 - jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarni tushunish.
- **Milliy va umummadaniy kompetensiya:****A1**
 - vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, darslikda keltirilgan, fan sohasi rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan allomalarning ibratli hayotini bilish, urf odatlarni qadrlash va hurmat qilish.**A1+**

-fan sohasi rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan allomalarning ibratli hayotini o'rganish va ular haqida ma'lumotlar to'plash.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:

A1

-aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda kundalik rejalarini tuza olish, masalalar yecha olish;

A1+

- fan-texnika yangiliklaridan, rivojlanishidan boxabar bo'lish.

Tabiiyot va geografiya o'quv fani bo'yicha ta'lim oluvchilar tayyorgarligining zarur va yetarlicha darajasi hamda ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablari:

Tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy jarayon hamda hodisalarni kuzatish, aniqlash, tushunish va tushuntirish kompetensiyasi:

A1

Quyosh tizimidagi sayyoralarning nomlarini ayta oladi;

Yer yuzidagi tabiiy jarayon va hodisalarni kuzatadi va ayta oladi;

tun va kun, yil fasllari almashinishini kuzatadi va aytib bera oladi;

kundalik hayotda ob-havoning o'zgarishini mahalliy belgilarga qarab aniqlay oladi, termometr yordamida havo haroratini o'lchay oladi;

ufq tomonlarini kompas va mahalliy belgilarga qarab aniqlay oladi;

O'zbekiston Respublikasi va uning viloyatlari tabiati haqida biladi va ayta oladi.

A1+

Yer yuzi tabiatining vaqt davomida o'zgarishi va rivojlanishi haqida biladi va ayta oladi.

A2

Geografik qobiq va uning tarkibiy qismlari — litosfera, gidrosfera, atmosfera va biosferada kechadigan tabiiy hodisa hamda jarayonlarning mohiyatini anglaydi, tushunadi va tushuntira oladi;

tabiiy hodisa va jarayonlarni kundalik hayotda turli asboblardan (kompas, termometr, barometr, flyuger va b.) yordamida o'lchash va aniqlashni bajara oladi;

materiklar, okeanlar, O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy sharoiti va resurslariga tavsif bera oladi, ularning hududiy xususiyatlarini tahlil qiladi va o'zaro taqqoslay oladi;

Yer yuzi tabiatining xilma-xilligini keltirib chiqaruvchi asosiy geografik omil va qonuniyatlarni biladi, anglaydi, misollar bilan izohlay oladi;

jahon xo'jaligi, dunyoning yirik mintaqalari va davlatlari, O'zbekistonning iqtisodiy geografik rayonlari va viloyatlari, O'zbekistonga yaqin joylashgan mamlakatlarga kompleks iqtisodiy-geografik tavsif bera oladi, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan taqqoslay oladi;

aholi va ishlab chiqarishning joylashuviga ta'sir etuvchi geografik omillarni ayta oladi va misollar bilan izohlay oladi;

aholi dinamikasi va tarkibi, zamonaviy demografik jarayonlar, urbanizatsiya va aholi migratsiyasining mohiyatini tushunadi va tahlil qila oladi;

dunyoning siyosiy xaritasi, uning tuzilishini tushunadi va tushuntira oladi;

geografik bilimlar asosida tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy jarayon va hodisalarga doir amaliy topshiriqlarni yecha oladi.

A2+

Geografik qobiq va uning tarkibiy qismlarida kechadigan tabiiy hodisa hamda jarayonlarning mohiyatini biladi, tushunadi, tushuntira oladi va misollar bilan o'z o'lkasi tabiatida namoyon bo'lish holatlarini tavsiflay oladi;

tabiiy, iqtisodiy-ijtimoiy hodisa va jarayonlarning turli o'lcham va kattaliklarini (harorat, yog'in miqdori, aholi soni va hokazolarni) tasvirlovchi grafiklarni tuza oladi;

statistik ma'lumotlardan foydalanib, jadval va diagrammalarni tuza oladi va ularni tahlil qila oladi;

turli ma'lumot manbalaridan foydalangan holda hududlarning kompleks tavsifini mustaqil ravishda tuza oladi;

ishlab chiqarish tarmoq va korxonalarini hududiy tashkil etish omil va qonuniyatlarini ayta oladi, alohida tarmoq yoki korxonalar misolida ularni izohlay oladi.

B1

Yer yuzi tabiatiga fazoviy (tashqi) va sayyoraviy (ichki) omillarning ta'sirini tushunadi va tushuntira oladi;

geografik qobiqning asosiy qonuniyatlari — bir butunlik, modda va energiya almashinuvi, ritmiklik, zonallik, azonallik, balandlik mintaqalanishini biladi;

globallashuv ta'sirida jahon xo'jaligi, dunyoning geosiyosiy tuzilishida ro'y berayotgan o'zgarishlarni biladi va tahlil qiladi, ularni misollar bilan izohlay oladi;

insoniyatning global muammolari haqida tushunchaga ega bo'ladi;

jahonning yirik mintaqalari va turli davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi geografik omillarni tushunadi va tushuntiradi;

Markaziy Osiyo va O'zbekistonning zamonaviy geosiyosiy va geoiqtisodiy o'rnini biladi.

B1+

hozirgi zamonning dolzarb muammolari — suv, energetika, oziq-ovqat, xom ashyo muammolarining mohiyatini tushunadi va tushuntira oladi, ularning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda turli ko'rinishda namoyon bo'lishlarini misollar bilan izohlay oladi;

O'zbekiston milliy iqtisodiyotida amalga oshirayotgan islohotlar, tarkibiy o'zgarishlar, mintaqaviy siyosatning hududlar, jumladan o'zi yashaydigan joydagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga ta'sirini biladi.

☒ **2. Geografik ob'ektlar, joy nomlarini to'g'ri qo'llay olish kompetensiyasi:**

A1

O'zi yashaydigan joy (mahalla, qishloq, tuman, shahar) nomlarini biladi, u yerdagi geografik ob'ektlarning (tog', tekislik, suv havzalari va boshqalarning) nomlanishini og'zaki va yozma ravishda to'g'ri qo'llay oladi;

O'zbekistondagi viloyat va shaharlarning nomlarini ayta oladi va to'g'ri yoza oladi.

A1+

Joy nomlarining o'ziga xos mazmun va tarixiy ahamiyatga ega ekanligini ayta oladi.

A2

Materiklar, qit'alar va okeanlarning o'rganilish tarixi va uning geografik ob'ektlar nomlarida aks etganligini ayta oladi;

tabiiy geografik o'lkalar, davlatlar, poytaxt va yirik shaharlarning nomlarini ayta oladi va to'g'ri yoza oladi;

geografik ob'ektlar nomlarining o'ziga xos ma'no-mazmunini tushuntira oladi, o'zi yashaydigan joy (hudud)ning toponimikasini ayta oladi.

A2+

Davlatlar, ularning poytaxti va yirik shaharlari, O'zbekistondagi ayrim tuman va shaharlar, tabiiy geografik ob'ektlarning tarixda turli nomlanganligini, geografik ob'ektlarning qayta nomlanish holatlarini misollar bilan izohlay oladi;

geografik xaritalarda shahar, shaharcha va qishloqlarning yozilish qoidalaridagi farqini ayta oladi va amaliyotda qo'llaydi.

B1

dunyoning tabiiy va geosiyosiy mintaqalarning nomlarini izohlay oladi, bir-biriga yaqin geografik nomlarning (Lotin Amerika va Markaziy Amerika, O'rta Osiyo va Markaziy Osiyo va hokazolarning) o'zaro farqini ayta oladi.

B1+

davlatlar, mintaqalar, shaharlar va boshqa ob'ektlarning nomlari tarixiy, madaniy va siyosiy mazmun-mohiyatga ega ekanligini biladi.

□ **3. Globus, geografik atlas va xaritalardan amaliyotda foydalana olish kompetensiyasi:**

A1

Globus, dunyoning yarim sharlari xaritasi, O'zbekiston tabiiy va siyosiy xaritalaridan geografik ob'ektlarning joylashgan o'rnini ko'rsata oladi;

O'zbekistonning tabiiy xaritasidan o'zi yashaydigan hududni, mamlakatimizdagi eng baland tog'lar, tekisliklar, daryolar va boshqa geografik ob'ektlarni ko'rsata oladi.

A1+

Globus va geografik xaritalarning masshtablari yordamida geografik ob'ektlarning o'lchamlarini hisoblab chiqara oladi.

A2

Globus va geografik xaritalar, o'quv atlaslari masshtabi, daraja to'ri (meridian va parallellar) yordamida geografik ob'ektlarning joylashgan o'rnini va geografik koordinatalarini hamda o'lchamlarini aniqlay oladi;
joy tuzilishi va topografik xaritalardan milliy iqtisodiyotning turli sohalarida, joylarda yo'nalish olish, relefni o'rganish maqsadlarida foydalana oladi;
mavzuli tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy xaritalar yordamida hududlarning tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi va xo'jaligini tavsiflay oladi;
o'quv atlaslari yordamida yozuvsiz xaritalarga materiklar va okeanlar, davlatlarning siyosiy, tabiiy (iqlim, tabiat zonalari va b.), iqtisodiy-ijtimoiy (sanoat, qishloq xo'jaligi va b.) xaritalarini tushira oladi.

A2+

Xaritalarda qo'shimcha ma'lumot sifatida berilgan jadval, diagramma va grafiklar bilan ishlay oladi;
kartografik andozalarni meridian va parallellarning ko'rinishidan ajrata oladi;
geografik xaritalardan foydalanib hududlarning kompleks geografik profillarini tuza oladi.

B1

geografik xaritalar yordamida dunyoning mintaqalari, Markaziy Osiyo va O'zbekistonning tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga tavsif beradi va qiyosiy tahlil qila oladi.

B1+

mavzuli xaritalar asosida ma'lum bir hududlarning tabiati, aholisi va xo'jaligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlay oladi.

4. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik madaniyat kompetensiyasi:

A1

O'zi yashaydigan joy tabiati, O'zbekistondagi tabiat boyliklari, diqqatga sazovor tabiat ob'ektlari, ularni muhofaza qilish haqida aytib bera oladi;
tevarak atrofdagi tabiiy muhitni (suv, havo, tuproqni) asrab, ulardan tejamkorlik bilan foydalana oladi.

A1+

Mamlakatimizning cho'l, vodiy-voha, adir, tog', yaylov mintaqalarida tabiatni muhofaza qilish haqida biladi va aytib bera oladi.

A2

Tabiatdan oqilona foydalanish, insonning tabiatga ta'siri, global va mintaqaviy ekologik muammolarning kelib chiqish sabablarini biladi va misollar bilan tushuntira oladi;

tabiiy resurslarning jamiyat hayotidagi o'rnini haqida ayta oladi;
materiklar, turli mamlakatlar, O'zbekiston Respublikasidagi muhofaza etiladigan hududlar, ularning turlari, hududiy joylashuvi va amaliy ahamiyatini ayta oladi va misollar bilan izohlay oladi.

A2+

Turli tabiiy resurslarning hududiy tarqalish qonuniyatlari haqida ayta oladi va ularni misollar bilan izohlay oladi.

B1

Yevropa, Osiyo, Shimoliy Amerika, Lotin Amerikasi, Afrika, Avstraliya va Okeaniya kabi yirik mintaqalardagi dolzarb ekologik muammolarning mohiyati va kelib chiqishi omillarini tahlil qila oladi;

O'zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi ekologik muammolarning mohiyati va kelib chiqishi omillarini biladi, mintaqadagi yagona ekologik muhit, transchegaraviy ekologik muammolar mohiyatini tushunadi.

B1+

Xalqaro tashkilotlar va turli davlatlar tomonidan global ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan xatti-harakatlar, bu boradagi tuzilgan va imzolangan xalqaro va davlatlararo shartnomalar haqida biladi va ayta oladi.

4. O'QUV DASTURI MAZMUNI

1-mavzu: “Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi” nimani o‘rganadi? (1 soat, A2+: 1 soat)

Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasining maqsadi va vazifalari, tarkibiy tuzilishi. Yer yuzining quruqlik va okeanlarga bo‘linishi, materiklar va qit‘alar, okeanlar haqida tushuncha, ularning tarkibiy qismlari. Qirg‘oq chizig‘i.

2-mavzu: Geografik xaritalar va ularning turlari. Atlaslar va globuslar. (1 soat, A2+: 2 soat)

Globus, uning yaratilish tarixi, globuslarning masshtablari. Geografik xaritalar, hududning katta-kichikligi, masshtabi, mazmuni, maqsadiga ko‘ra turlari. Geografik atlaslar va ularning turlari.

Amaliy topshiriq: Atlasdagi dunyoning tabiiy xaritasidan materik, qit‘a va okeanlarni topish, ularni geografiya daftariga yozish.

**1-BOB. GEOGRAFIK QOBIQ
(10 soat, A2+: 13 soat)**

3-mavzu: Geografik qobiqning chegaralari, xususiyatlari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik qobiqning tavsifi, yuqori va quyi chegaralari. Ozon qatlami. Geografik qobiqning xususiyatlari, tuzilishi, tarkibiy qismlari.

4-5-mavzu: Geografik qobiqning rivojlanish bosqichlari va umumiy qonuniyatlari. (2soat, A2+: 3 soat)

Geografik qobiqning rivojlanish bosqichlari: nobiogen, biogen, antropogen bosqichlar. Geoxronologik jadval. Eralar va burmalanishlar haqida dastlabki tushuncha.

Geografik qobiqning umumiy qonuniyatlari: bir butunlik, modda va energiyaning tabiatda aylanishi, davriy yoki ritmik hodisalar, geografik zonallik va balandlik mintaqalanishi.

6-mavzu: Litosfera va Yer relyefi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Litosfera va Yer po‘sti tushunchalari, qalinligi. Yer po‘stining kontinental (materik) va okean tiplari. Litosfera plitalari va ularning harakatlari. Platforma va geosinklinallar. Yer po‘stining tektonik xaritasi. Yer yuzasi relyefi, asosiy relyef shakllari, tog‘ va tekisliklar.

7-mavzu: Materik va okeanlarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Yer va litosferaning paydo bo‘lishi. Dekart-Kant-Laplas gipotezasi. Materiklar va okean botiqlarining paydo bo‘lishi. Mobilizm. A.Vegener ta‘limoti, litosfera plitalari tektonikasi gipotezasi. Litosfera plitalarining harakat mexanizmi.

8-mavzu: Hidrosfera va uning tarkibiy qismlari. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Gidrosfera. Uning tarkibiy qismlari, tavsifi, bir butunligi va tarkibiy qismlari. Quruqlik suvlari. Daryo, ko'l, botqoqlik, muzlik va yer osti suvlari, ko'p yillik muzloq yerlar.

9-10-mavzu: Atmosfera. Yerning iqlim mintaqalari. (2 soat, A2+: 3 soat)

Atmosfera tavsifi, tarkibi, qalinligi, qatlamlari. Troposferaning o'ziga xos jihatlari. Iqlim va iqlimni hosil qiluvchi omillar: geografik kenglik, havo massalari (ekvatorial, tropik, mo'tadil va qutbiy), relyef, yer yuzasi holati, okean oqimlari. Iqlim xaritalari va iqlim diagrammalari.

Iqlim mintaqalari, ularning shakllanish sabablari: issiqlikning Yer yuzida notekis taqsimlanishi va havo massalarining xilma-xilligi. Asosiy va oraliq iqlim mintaqalarining xususiyatlari.

11-mavzu: Tabiat komplekslari , ularning almashinishi va zonalligi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tabiat komponentlari, tabiat komplekslari (landshaftlar), tabiiy va antropogen landschaftlar. Kenglik va uzunlik bo'yicha tabiat komplekslarining almashinishi. Tog' va okeanlarda tabiat komplekslarining almashinishi.

12-mavzu: Yer yuzi aholisi, irqalar. (1 soat, A2+: 1 soat)

Yer yuzi aholisi, irqalar. Aholining joylanish xususiyatlari, tabiat bilan aloqadorligi, antropogen landschaftlar.

2-BOB. DUNYO OKEANI **(5 soat, A2+: 8 soat)**

13-mavzu: Dunyo okeani va uning qismlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Dunyo okeani, uni o'rganish tarixi va qismlari. Buyuk geografik kashfiyotlar davri. Mashhur dengizchilar kashfiyoti. Dunyo okeani va uning qismlari haqidagi fikrlar. Uchta - Tinch, Atlantika, Hind okeanlari; to'rtta - Tinch, Atlantika, Hind, Shimoliy Muz okeanlari; beshta - Tinch, Atlantika, Hind, Shimoliy Muz, Janubiy okeanlar. Dunyo okeanida 67 ta dengiz mavjudligi.

14-mavzu: Dunyo okeani tubining geologik tuzilishi va relyefi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Dunyo okeani tubining geologik tuzilishi, okean tubi relyefi. Materik sayozligi (shelf), materik yonbag'ri (batial), okean tubi (abissal), cho'kmalar.

15-mavzu: Okean suvining xususiyatlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Okean suvlarining harorati, sho'rliigi va oqimlari. Okean suvining harorati. Haroratning kenglik va chuqurlik bo'yicha o'zgarishi. Okean suvlarining sho'rliigi, o'rtacha sho'rliigi, eng sho'r va chuchuk dengizlar. Eng sho'r mintaqalar. Okean oqimlari. Sovuq va iliq oqimlar. Qalqish, to'lqinlar.

16-mavzu: Dunyo okeanining atmosfera va quruqlikka ta'siri. (1 soat, A2+: 1 soat)

Dunyo okeani issiqlik “akkumulatori”, “okean – atmosfera – quruqlik – okean” tizimi va uning tahlili. Dengiz va kontinental havo massalarining “okean-quruqlik” tizimidagi holati. Musson oqimlari, passat oqimlari, oqimlarning hosil bo‘lishida shamollar va Koriolis kuchining o‘rni. Oqimlarning materiklar tabiatiga ta’siri.

17-mavzu: Okean boyliklari, ulardan foydalanish va muhofaza qilish.

Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Dunyo okeanining boyliklari va ulardan foydalanish. Okeanning biologik, kimyoviy, ma’danli va yoqilg‘i-energetika resurslari, ularning tarqalishi va foydalanish. Dengiz transporti, yirik portlar va shaharlar. Dengiz turizmi. Dunyo okeanining ifloslanishi, uni muhofaza qilish.

Amaliy topshiriq: Yozuvsiz xaritaga Dunyo okeani qismlarini, oqimlarini tushirish. Atlasdagi xaritalar yordamida okean suvining harorati, sho‘rligi, muzlash xususiyatlarini tavsiflash.

3-BOB. MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIATI

(51 soat, A2+: 79 soat)

Afrika materigi

18-mavzu: Afrika materigining geografik o‘rni, o‘rganilish tarixi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Asosiy xususiyatlari, geografik o‘rni, chekka nuqtalari, tabiatini o‘rganish tarixi. Afrika qadimgi sivilizatsiya markazi. Ibn Battuta, B. Dias, Vasko da Gama, D. Livingston, G.M. Stenli, V.Yunker, N.I. Vavilov tadqiqotlari va sayohat yo‘nalishlari.

19-mavzu: Geologik tuzilishi, relyefi va foydali qazilmalari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Geologik tuzilishi, platforma va quruqlik yuzasidagi eng yirik yer yorig‘i. Relyefi. “Past” va “Baland” Afrika. Foydali qazilmalarning tog‘ jinslari va tektonik tuzilmalar bilan bog‘liqligi.

20-mavzu: Materik iqlimining xususiyatlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimi: tarkib topishi va xususiyatlari. Iqlimining tarkib topishi. Iqlim hosil qiluvchi omillar. Iqlim xususiyatlari. Eng issiq materik.

21-mavzu: Afrikaning iqlim mintaqalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlim mintaqalari. Iqlim mintaqalarining geografik joylashish qonuniyatlari. Asosiy va oraliq iqlim mintaqalari; bitta ekvatorial va ikkitadan subekvatorial, tropik, subtropik iqlim mintaqalarining mavjudligi.

22-mavzu: Ichki suvlari. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Ichki suvlari. Daryo va ko‘llari. Nil, Kongo, Niger, Zambezi, Senegal, Oranj daryolari. Afrika ko‘llari: Viktoriya, Tanganika, Nyasa, Chad. Ichki suvlarining havzalar bo‘yicha taqsimoti: Atlantika, Hind va berk havza suvlari.

23-mavzu: Ekvatorial o‘rmonlar va savannalar. (1 soat, A2+: 2 soat)

Ekvatorial o‘rmonlar va savannalar tabiati. Tabiat zonalarining geografik tarqalishi, xususiyatlari, tuproq, o‘simlik va hayvonot olami.

24-mavzu: Tropik cho'llar va subtropiklar. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tropik cho'llar va subtropiklar tabiati. Tabiat zonalarining geografik tarqalishi, xususiyatlari, tuproq, o'simlik va hayvonot olami.

25-mavzu: Tabiiy geografik o'lkalari. (1 soat, A2+: 1soat)

Afrikaning tabiiy sharoitiga ko'ra tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi. Shimoliy, Markaziy, Sharqiy va Janubiy Afrika. O'lkalar tabiati va ularning o'ziga xosligi.

26-mavzu: Materik aholisi va uning tabiatga ta'siri. (1 soat, A2+: 1soat)

Aholisi soni, irqi, joylashishi. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish. Milliy bog'lari, qo'riqxonalari.

Amaliy topshiriq:

1. Yozuvsiz xaritaga materikning iqlim va tabiat zonalari xartasini tushirish.
2. Tabiat zonalaridagi o'simlik va hayvon turlariga oid jadvalni atlasdagi xaritadan foydalanib to'ldirish.

27-mavzu: Atlantika okeani. (1 soat, A2+: 2 soat)

Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rligi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, insonning xo'jalik faoliyati, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

28-mavzu: Hind okeani. (1 soat, A2+: 2 soat)

Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rligi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, insonning xo'jalik faoliyati, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

Avstraliya va Okeaniya

29-mavzu: Avstraliyaning geografik o'rni, o'rganilish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari va relyefi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Avstraliyaning asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganilishi tarixi, materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari. Relyefi, tog' va tekisliklari, eng baland va past joylari.

30-mavzu: Iqlimi, ichki suvlari va tabiat zonalari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari. Iqlimi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari. Ichki suvlari, yer usti va yer osti suvlari. Tabiat zonalari, tabiiy geografik o'lkalari.

31-mavzu: Materik aholisi va uning tabiatga ta'siri. (1 soat, A2+: 2 soat)

Avstraliya aholisi va uning hududiy tarqalishi. Aholisi soni, irqi, aborigenlar, joylashishi. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish.

Amaliy topshiriq: Yozuvsiz xaritaga Avstraliyaning tabiiy, iqlim, tabiat zonalari xaritalarini tushirish, o'simlik va hayvonlarning tabiat zonalari bo'yicha tarqalishini aks ettiradigan jadval tuzish.

32-mavzu: Takrorlash. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 1 soat)

33-mavzu: Tinch okean. (1 soat, A2+: 2 soat)

Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rligi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, insonning xo'jalik faoliyati, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

34-mavzu: Okeaniya. (1 soat, A2+: 2 soat)

Okeaniyaning asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, Melaneziya, Mikroneziya va Polineziyaga bo'linishi, orollarning kelib chiqishiga ko'ra turlari, o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, vulqonlari, foydali qazilmalari, relyefi.

35-mavzu: Okeaniya iqlimi, tabiat zonalari va aholisi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlim mintaqalari, o'simlik va hayvonot dunyosi. Aholisi va uning yashash tarzi.

Antarktida materigi

36-mavzu: Geografik o'rni, o'rganilish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari va relyefi. (1 soat, A2+: 1soat)

Antarktidaning asosiy xususiyatlari, geografik o'rni. Antarktida va Antarktika atamalari, ularning farqlari, o'rganilish tarixi, materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari. Muz osti relyefi.

37-mavzu: Iqlimi va tabiat komplekslari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimi, organik dunyosi. Antarktida iqlimi, "Shamollar oqimi", sayyoramizning "sovuqlik qutbi". Muz qoplami. "Antarktida vohalari". Organik dunyosi. Antarktida - pingvinlar vatani. Materikka tutash dengizlardagi organizmlar. Ekologik muammolari.

Amaliy topshiriq:

1. Atlasdan foydalanib, qoplama muzliklar qalinligini va iqlim xaritasini yozuvsiz xaritalarga tushirish.

2. Mavzularga tegishli atama, tayanch tushuncha va nomlarni geografiya lug'at daftariga yozish;

3. Antarktidada yashovchi hayvonlarni geografiya daftariga yozish.

Janubiy Amerika materigi

38-mavzu: Geografik o'rni, o'rganilish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Materikning asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, Amerikaning kashf etilishi, o'rganilish tarixi (A.Gumboldt sayohatlari). Materikning paydo bo'lishi, geologik

tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi: tog'lar va tekisliklar, ularning geografik tarqalishi.

39-mavzu: Iqlimi va ichki suvlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimi va ichki suvlari. Janubiy Amerikaning iqlimi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari, havo harorati, yog'in-sochinlar. Ichki suvlari, yer usti va yer osti suvlari. Asosiy daryolari: Amazonka, Parana, Orinoko va ko'llari: Marakaybo, Titikaka.

40-mavzu: Janubiy Amerika tabiat zonalari va balandlik mintaqalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tekislikdagi tabiat zonalarining va And tog'larining o'simlik va hayvonot olami.

41-mavzu: Tabiiy geografik o'lkalari. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Tabiiy geografik o'lkalari. Relyefiga ko'ra tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi: tog'li g'arb va tekislikli sharq.

42-mavzu: Janubiy Amerika aholisi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Aholisi, soni, joylashishi, irqi, metislar, mulatlar, sambolar. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish. Milliy bog' va qo'riqxonalari.

Amaliy topshiriq:

1. Yozuvsiz xaritaga Janubiy Amerikaning asosiy relyef shakllari va foydali qazilmalarini tushirish.
2. Yozuvsiz xaritaga materikning iqlim va tabiat zonalari xaritasini tushirish.

Shimoliy Amerika materigi

43-mavzu: Geografik o'rni, o'rganilish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Materikning asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganilish tarixi (vikinglar, Kabot, Gudzon sayohatlari). Materikning paydo bo'lishi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi: tog'lar va tekisliklar, ularning geografik tarqalishi.

44-mavzu: Shimoliy Amerika iqlimi va ichki suvlari. (1soat, A2+: 2 soat)

Iqlimi, iqlim hosil qiluvchi omillar, iqlim mintaqalari, havo harorati, yog'in-sochinlar. Ichki suvlari. Daryolarning okean havzalariga tegishliligi. Missisipi, Makkenzi daryolari. Buyuk ko'llar tizimi va boshqa yirik ko'llar. Niagara sharsharasi.

45-mavzu: Shimoliy Amerika tabiat zonalari va balandlik mintaqalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tabiat zonalari va balandlik mintaqalari. Tabiat zonalarining va Kordilera tog'larining o'simlik va hayvonot olami.

46-mavzu: Shimoliy Amerika tabiiy geografik o'lkalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tabiiy geografik o'lkalari. Tabiiy geografik o'lkalarni ajratishga asos bo'lgan sabablar (omillar). Sharq - tekislik o'lkasi va g'arb tog'li o'lka, ularning tabiati.

47-mavzu: Shimoliy Amerika aholisi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Aholisi, soni, joylashishi, irqi, materikka yevropaliklar va Afrikadan qullarning kelishi. Metis va mulatlar. Tabiatiga insonning ta'siri, antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish. Milliy bog' va qo'riqxonalari.

Amaliy topshiriq:

1. Atlasdan foydalanib, yozuvsiz xaritaga materikning relyefi, foydali qazilmalari, milliy bog' va qo'riqxonalarini tushirish.

2. Iqlim mintaqalari va tabiat zonalarini yozuvsiz xaritaga tushirish.

3. O'z tanloviga ko'ra birorta tabiiy geografik o'lkaga yoki tabiat zonalariga tavsif yozish.

48-mavzu: Shimoliy Muz okeani. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Asosiy xususiyatlari, geografik o'rni, o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, okean tubi relyefi, suvining harorati va sho'rliigi, oqimlari, organik dunyosi, iqlim mintaqalari, insonning xo'jalik faoliyati, ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish.

Yevrosiyo

49-mavzu: Yevrosiyoning geografik o'rni, o'rganilish tarixi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Yevrosiyoning asosiy xususiyatlari, tabiiy geografik o'rni, chekka nuqtalari. Yevropa va Osiyo qit'alari. O'rganilish tarixi. Marko Polo, Afanasiy Nikitin, Nikolay Prjevalskiy sayohatlari.

50-mavzu: Geologik tuzilishi, foydali qazilmalari. Relyefi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Geologik tuzilish va foydali qazilmalari. Relyefi. Materikning paydo bo'lishi, Yevrosiyoning geologik tuzilishi, platformalar va geosinklinal mintaqalar. Relyefi, tog'lar, Alp-Himolay va Tinch okean tog'li mintaqalar. Tekisliklar va ularning platformalarga mos kelishi. Foydali qazilmalari, yoqilg'i va rudali qazilmalarning yirik zahiralari.

51-mavzu: Yevrosiyo iqlimi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlimi. Materik iqlimining o'ziga xos xususiyatlari. Iqlimini hosil qiluvchi omillar.

52-mavzu: Sovuq va mo'tadil iqlim mintaqalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlim mintaqalari va ularning xususiyatlari. Arktika, subarktika va mo'tadil iqlim

53-mavzu: Issiq iqlim mintaqalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Issiq iqlim mintaqalari. Subtropik, tropik, subekvatorial va ekvatorial mintaqalari.

54-mavzu: Ichki suvlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Ichki suvlari. Ichki suvlarining tarqalishi, daryolari, ko'llari, ko'p yillik muzloq yerlar.

55-mavzu: Sovuq va mo'tadil mintaqalaridagi tabiat zonalari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Sovuq va mo'tadil iqlim mintaqalaridagi tabiat zonalari. Arktika mintaqasining tabiat zonalari. Subarktika mintaqasining tabiat zonalari. Mo'tadil mintaqaning tabiat zonalari.

56-mavzu: Issiq iqlim mintaqalaridagi tabiat zonalari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Subtropik mintaqaning tabiat zonalari. Subtropik sernam musson o'rmonlar zonasi. Subtropik chalacho'l va cho'l zonasi. Tropik mintaq tabiat zonalari. Tropik savannalar zonasi. Subekvatoril mintaqaning tabiat zonalari. Subekvatorial fasliy nam o'rmonlar zonasi. Ekvatorial mintaqaning tabiat zonalari.

57-mavzu: Balandlik mintaqalari. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Balandlik mintaqalari. Alp va Himolay tog'lardagi balandlik mintaqalanishining o'ziga xos jihatlari. Qor chizig'i va uning tabiiy geografik omillarga bog'liqligi.

58-mavzu: Yevrosiyo aholisi va siyosiy xaritasi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Aholi soni va uning hududiy tarqalishi, irqi, xalqlari. Hududi jihatidan yirik va kichik davlatlari. Aholi soni jihatidan yetakchi davlatlari.

59-mavzu: Antropogen tabiat komplekslari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Materik tabiatiga insonning ta'siri. Antropogen landshaftlar, ekologik muammolari, tabiatini muhofaza qilish, milliy bog'lar va qo'riqxonalar.

60-mavzu: Materik hududining tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Yevrosiyo hududining yirik tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishi, buning mezonlari. Yevrosiyo tabiiy geografik o'lkalarga bo'linishining sxematik xaritasi.

61-mavzu: O'rta Yevropa. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'rta Yevropaning geografik o'rni, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

62-mavzu: Sharqiy Yevropa. (1 soat, A2+: 1 soat)

Sharqiy Yevropaning geografik o'rni, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

63-mavzu: G'arbiy va Sharqiy Sibir. (1 soat, A2+: 2 soat)

G'arbiy va Sharqiy Sibirning geografik o'rni, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

64-mavzu: Markaziy Osiyo. (1 soat, A2+: 1 soat)

Markaziy Osiyo tabiiy geografik hudud va nom sifatida. Markaziy Osiyoning geografik o'rni, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

65-mavzu: Sharqiy Osiyo. (1 soat, A2+: 1 soat)

Sharqiy Osiyoning geografik o'rne, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

66-mavzu: Janubiy Osiyo. (1 soat, A2+: 1 soat)

Janubiy Osiyoning geografik o'rne, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

67-mavzu: Old Osiyo. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Old Osiyoning geografik o'rne, geologik tuzilishi, foydali qazilmalari, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari.

68-mavzu: Takrorlash. (1 soat A2+: 1 soat)

Yil davomida o'tilgan mavzular yuzasidan takrorlash

Mavzularni o'rganish uchun- (66 soat, A2+: 92 soat)

Nazorat ishi uchun- (A2+: 8 soat)

Takrorlash uchun- (2 soat, A2+: 2 soat)

